

“Türkiye’de Din Politikaları ve Din-Siyaset İlişkisi”Ne Dair

Sinan ATEŞ

Dr. Bahadır Bumin ÖZARSLAN *

Pek çok toplumda gözlemlendiği gibi Türk toplumunun da tarihin her döneminde ve hüküm sürdüğü her coğrafyada, din-siyaset ilişkilerini dikkate aldığı bilinmektedir. Bunun muhtelif sebepleri vardır ve bir çırpıda ortak etkenler, rahatlıkla sıralanabilir. Bununla birlikte, Türkiye Türkleri bakımından çok partili hayata geçiş süreci, bu ilişkilerin zirvesini oluşturmaktadır. Nitekim son dönemde ortaya çıkan gelişmeler ve içinden geçtiğimiz süreç, bu durumun en yalın örneklerini her fırsatta gözler önüne sermektedir. Her ne kadar Türkiye Türklerinin demokratik hayata ve çok partili sisteme geçişi, diğer Türk topluluklarına daha önce ve doğal olarak daha müttekâmil bir hâlde olsa da din-siyaset ilişkilerinin özgül ağırlığı her zaman varlığını hissettirmiştir. İşte Sinan ATEŞ tarafından kaleme alınan “Türkiye’de Din Politikaları ve Din-Siyaset İlişkisi: Cumhuriyet Döneminde Din Politikaları ve Din-Siyaset İlişkisi (1946-1960)” isimli eser de bu gerçeklikten hareketle yapılmış bir çalışmadır.

Yazarın doktora tezi olan bu eser, çok partili hayata geçiş sürecini ve temelde, çok partili hayatın ilk dönemi olarak kabul edilen 1946-1960 arasını esas almıştır. Birinci Bölüm’de, çalışmanın alt yapısını oluşturan Osmanlı Devleti’nin son dönemindeki din-siyaset ilişkisi ile Cumhuriyet’in ilk yılları ve 1946’ya kadar olan gelişmeler irdelenmiştir¹. Gerçekten de 1946-1960 yılları arasındaki din-siyaset ilişkisini anlamamanın yolu, birkaç yüzyıllık gelişmelerin köşe taşlarını doğru anlamaktan geçmektedir. Bu dönemdeki gelişmelere bakıldığında, zamanın oldukça hızlı aktığı ve kısa aralıklarla hayatın her alanında büyük değişimlerin gerçekleştiği görülmektedir. Yazar, zaman zaman yöneltilen ve “çok partili demokratik hayata geçişin geciktiği” şeklindeki eleştirilerin de fazlasıyla klişe olduğuna; bu sürat ve değişim karşısında, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni kuran çekirdek kadronun bu döneme dair yaşadığı tecrübelerin etkisiyle temkinli hareket etmekte ne kadar haklı çıktığı

¹ Bkz. Sinan ATEŞ, **Türkiye’de Din Politikaları ve Din-Siyaset İlişkisi: Cumhuriyet Döneminde Din Politikaları ve Din-Siyaset İlişkisi (1946-1960)**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018, s. 33-88

* Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi

ğına, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Din ve Siyaset İlişkisi (1946’ya Kadar)” başlıklı ilk bölümde aşama aşama yer vermiştir.

ATEŞ’in eserinde İkinci Bölüm, 1946-1950 yıllarına ayrılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)’nin iktidar, Demokrat Parti (DP)’nin ise muhalefet yıllarına karşılık gelen bu dönem, siyasî rekabetin iyice kızıştığı ve iktidarın artık halkın iradesiyle belirleneceğinin her iki taraf için de bir gerçeklik olarak dikkate alındığını gösteren somut söylemlerin ve uygulamaların meydana geldiği yıllardır. Bir tarafta, devlet kadrolarındaki hâkimiyeti ve idarî tecrübesiyle CHP’nin, diğer tarafta da kurulduğu yıl girdiği 1946 seçimleri sebebiyle yeterince örgütlenememiş ve söylemlerini tam anlamıyla tabana yayamamış DP’nin mücadelesinde bu ilk dönem, adeta 1950-1960 arasındaki siyasî mücadelenin ön hazırlığı şeklinde geçmiştir. Bu bağlamda, dezavantajlarını ortadan kaldırmak ve seçmen desteğini arttırmak amacıyla DP’nin oya tahvil etmek istediği en önemli alanlardan birisi, belki de birincisi din olmuştur. Öte yandan DP’nin bu yaklaşımı ve din adamlarını kazanma stratejisi karşısında CHP de toplumun hiçbir kesimini karşısına almaması gerektiğini, bu çerçevede din ve vicdan hürriyetini dikkate alacağını göstermeye çalışmış; 1946’ya kadar sürdürdüğü çizgiden oldukça farklı bir strateji izlemeye başlamıştır. Bu noktada ATEŞ, çok partili demokratik hayatın başlaması ve seçmenin oyunun hesaba katılmasıyla halkın taleplerinin gündeme geldiğine; o güne kadar yukarıdan aşağıya gerçekleşen bakış açısının tasfiye edilmeye başlandığına ve 1946’ya kadar yeterince etkin olmayan halk iradesinin de artık değer kazanmaya başladığına işaret etmektedir². ATEŞ’in bu tespiti aslında, İkinci Bölüm’de varılan sonuçların bir özeti olarak nitelendirilebilir.

1946-1950 yıllarının din-siyaset ilişkisi bağlamında önemli bir tartışma ve çekişme alanı da lâikliktir. Çok partili seçimlere geçişle birlikte CHP’nin parti programında yaptığı değişiklikler ve bu çerçevede sert söylemlerini yumuşatması; eğitim politikalarında din eğitimi ve öğretimiyle ilgili olarak eski döneme göre attığı seçmeli din dersinin konulması, İmam ve Hatip okullarının yeniden açılması, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin kurulması, Kuran kurslarının faaliyete geçmesi gibi somut ileri adımlar, sosyal düzen içinde yeni taleplerin dile getirilmesine yol açmıştır. Bu durumun görüş ayrılıklarını körüklediğini ifade eden ATEŞ, dinî grupların giderek yaygınlaşması karşısında sıkı lâiklik taraftarı olan kesimlerin de tepkilerini dile getirdiğine işaret etmiştir. Böylesi bir ortamda CHP-DP çekişmesinin önemli bir zemini de lâiklik olmuş; taraflar birbirlerini, dinin siyasete alet edilmesi üzerinden itham etmişlerdir³. Bu tartışmaların günümüze kadar uzanması, tarihî arka planı bilmenin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermektedir. Üstelik bu tartışmaların en az bir yüzyıl geriye uzandığı dikkate alındığında, ATEŞ’in eserinin bu yönüyle literatüre ne derece ciddi bir katkı yaptığı, daha iyi anlaşılmalıdır.

Çalışmanın Üçüncü Bölümü, 1950-1960 yıllarını, bir başka deyişle DP’nin ikti-

² ATEŞ, s. 137-138

³ Bkz. ATEŞ, s. 131-166

dar dönemini mercek altına almaktadır. İkinci kez gerçekleşen çok partili seçimle birlikte din-siyaset ilişkilerinin daha fazla hissedildiği bu dönemde partiler, din konusunu daha da ön plana çıkarmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda da vaatler içerisinde önemli bir bölüm, dinî meselelerle alakalıdır. Nitekim iktidara gelen DP de hemen ilk etapta, bu vaatlerini yerine getirmeye başlamıştır ki bunlardan ilk akla geleni ve DP Hükümeti’nin ilk icraatlarından biri olan “*ezan yasağının kaldırılması*”dır. Yine aynı döneme ait ve pek bilinmeyen bir başka adım da “*radıyodan dinî yayın yasağı*”na son verilmesidir. Bu yasakların kalkması, halkın beklentilerini arttırmış ve bunun sonucunda da radyoda dinî içerikli konuşmalar başlatılmıştır⁴.

ATEŞ, 1950 seçimleriyle başlayan ve 1960’a kadar devam eden dönem içinde gerçekleşen seçimlerin, gerek propaganda dönemleri gerekse seçimler sonrası DP iktidarının uygulamaları sebebiyle pek çok yönden benzerlikler taşıdığını belirtmiş ve din konusunun da bunun önemli bir göstergesi olduğuna dikkat çekmiştir. 1950 seçimleriyle başlayan yeni dönemde din-siyaset ilişkisi, odak konulardan biri hâline gelmiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak da DP iktidarı, muhtelif uygulamalar gerçekleştirmiştir. ATEŞ bu uygulamaları incelemiştir ki bunlar din eğitimi alanında yapılan çalışmalar ile İmam-Hatip okulları, Kuran kursları, İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslâm Enstitüleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumların durumudur⁵.

ATEŞ’in ele aldığı konulardan biri de “İslamî Hareketler ve Cemaatleşme” alt başlığı altında, dönemin dinî gruplaşmaları ve bunların tutumudur. CHP’nin dinî gruplara yaklaşımının ve DP iktidarının tutumunun değerlendirildiği bu kısımda, dönemin tartışmalarına da yer verilmiştir. Bu kapsamda Nurculuk, Süleymancılık ve Ticanilik gibi akımların durumu ele alınmıştır⁶. Bu çerçevede bir diğer somut inceleme, “İslamî Yayınlar”a dairedir. Sebilürreşad, Büyük Doğu, Hür Adam, Din Yolu, Müslüman Sesi, Ehl-i Sünnet, İslam, Serdengeçti ve Allah Yolu gibi somut örnekler üzerinden dönemin iklimini yanıtınsan ATEŞ, DP’nin takındığı iki yönlü tutuma dikkat çekmiştir. DP döneminde bir yandan irticai yayınlara sansür uygulandığını, diğer yandan da din karşıtı içeriğe sahip yayınlara yasaklar getirildiğini belirten ATEŞ, Bu yolla DP’nin dengeli bir politika takip etme çabası içinde olduğuna da işaret etmiştir⁷.

Sinan ATEŞ tarafından hazırlanan bu çalışma, bir taraftan kendi alanında bir boşluğu doldurma, diğer yandan da hiçbir zaman cazibesini kaybetmeyen ve günümüzde de artarak devam eden tartışmalara, tarihî perspektiften bir cevap verme çabasının ürünüdür. Eser dikkatle incelendiğinde, akademik hevesin yanı sıra Ülkücü Türk Milliyetçiliği’nin günümüzdeki sorunlara yaklaşımına somut bir katkı yapma isteği de dikkat çekmektedir. Böylesi bir çaba ve ortaya çıkan ürün, öncelikle akademik açıdan saygıyı ve takdiri hak etmektedir. Ancak en az bunun

⁴ Atılan somut adımlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. ATEŞ, s. 189-203

⁵ Bkz. ATEŞ, s. 219-240

⁶ Bkz. ATEŞ, s. 240-259

⁷ Bkz. ATEŞ, s. 259-276

kadar önemli bir başka mesele de uzun bir zihni çabanın sonucunda ortaya çıkan bu eserin, Ülkücü Türk Milliyetçilerinin söyleyecek bir sözünün olduğunu göstermesidir.

Dün de sözümüz vardı, bugün de vardır ve yarın da hep olacaktır!

Kaynakça:

ATEŞ, Sinan (2018), **Türkiye’de Din Politikaları ve Din-Siyaset İlişkisi: Cumhuriyet Döneminde Din Politikaları ve Din-Siyaset İlişkisi (1946-1960)**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.x